

1940. november 3. hete.

Polgári jogok és kötelességek.

V. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Az állam szerepe a gazdasági élet terén.

Nevelési cél: Az állam a gazdasági élet szabályozója.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az előző órán tanult anyag felújítása.

b) Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, milyen szerepe van az államnak a gazdasági élet terén?

II. Tárgyalás. a) Az állam feladata. A gazdálkodást a mai társadalomban az egyesek végzik, de az állam is gazdálkodik. Az államnak is vannak földbirtokai, erdői, bányái, vannak vállalatai (pl. vasgyárak stb.) amelyekből jövedelme is van. De ugyanígy gazdálkodik csaknem minden község és város is. (Közüzemek stb.)

Az állam szerepe a gazdasági életben azonban a gazdasági élet szabályozásában jelentkezik. Azon kell lennie, hogy a termelésben rendszer legyen, vagyis azt és annyit termeljenek az országban, amit s amennyit kíván a kereslet (piac) s amennyit még jól el is lehet adni. Ezt a beavatkozást azonban rendszerint úgy végzi az állam, hogy az egyéni kezdeményezést ne sértse. (Háború esetén természetesen csaknem minden nagyobb üzem s az egész gazdasági élet is állami irányítás alá kerül: ez a háborús irányított gazdálkodás.) Az államnak gondoskodnia kell jó és olcsó közlekedési eszközökről, hogy olcsóbbá tegye a gazdasági életet. Arra is az államnak kell felügyelnie, hogy az egész gazdasági életben mindenhol a tisztességes gondolkodás váljon urrá s ez irányítsa a munkaadót is munkásával szemben, a munkást munkaadójával, az eladót a vevőjével szemben.

Van azonban az államnak még egy — s talán ez a legfontosabb gazdasági feladata! — mégpedig az, hogy a gazdasági-lag gyöngébbeket felkarolja s megvédelmezze érdekeiket. Az ebből származó törvényes intézkedéseket nevezzük *munkásvédelemnek*.

b) *A munkásvédelem.* Így védi az állam a munkások egészségét. Ez a gondoskodás két irányú: megelőzés és segítség nyújtás. A megelőzés céljából különféle egészségügyi intézkedéseket írnak elő a vállalatok számára (a lendítőkerekeket be kell fedni, az erőátviteli szíjakat burába kell foglalni stb., a mérges anyagokkal való munkát betiltja (sárga foszfor) vagy az ilyen anyagokkal való munkát védőkészülékekkel végezheti stb. (megszabja a gyárak építésének módját, az egyes helyiségek nagyságát, a munkások mosakodásáról, esetleg fürdéséről gondoskodik, a bányákban különféle mentőkészülékeket ír elő stb.) Ha pedig valami baleset vagy betegség

éri a munkást, a társadalombiztosítás különféle fajai gondoskodnak a munkásról és családjáról a betegség ideje alatt.

A munkásság egészsége érdekében szabályozza az állam a munkaidőt is. A pihent szervezet többet és jobban dolgozik, tehát a munkásnak is pihenésre van szüksége, hogy testileg és lelkileg felfrissüljön. Ezért a törvény egyre több ipari szakmában rendezi a munkaidőt (rendszerint 8 óra), bevezette a vasárnapi munkaszünetet, a fizetések szabadságot stb. Mivel a 8 órai munkaidő a mezőgazdaságban nem vihető keresztül, mert a termések idejében való betakarításakor és cséplésekor a nyári hónapokban a földművesnek sokkal többet kell dolgoznia napi 8 óránál, a mezőgazdasági munkáknál ezt nem lehetett elrendelni. Igaz viszont, hogy a földműves télen napi 8 óránál sokkal kevesebbet dolgozik.

Vannak üzemek, ahol a termelés éjjel-nappal folyik (különösen hadiüzemekben). Ilyen helyeken az éjjel dolgozó munkás nappal pihen, mivel pedig az éjjeli pihenés sokkal kiadósabb a nappalinál, azért nők és 18 évnél fiatalabb munkások éjjeli munkára nem alkalmazhatók.

A munkás egészségén kívül annak igazságos bérét is védelmébe veszi az állam. Ezért törvényes erővel szabályozza azt a legkisebb munkabért, a bérminimumot, amelyet minden munkásnak meg kell kapnia. Törvény szabja meg, hogy a munkást pénzben kell-e kielégíteni, vagy terményben. Mezőgazdasági munkásokat (béreseket, cselédeket stb.) terményben szokták fizetni, mert ezeket felhasználhatják a saját háztartásukban is, viszont az ipari munkásokat pénzben kell fizetni. Ha árukkal fizetnék őket, ez sok visszaélésre vezethetne. A munkásnak az árut el kellene adnia, hogy pénze legyen, az árut azonban legtöbbször csak magának a vállalatnak adhatná el, amely annyi pénzt adna érte csak, amennyit akarna. Ezért tiltja az állam a bérfizetésnek ezt a formáját.

c) Munkásszerződések. A munkások munkaadóikkal szerződni szoktak. A szerződések lehetnek egyéniak, amikor a munkások külön-külön szerződnek a munkaadóval, vagy pedig együttes (kollektív) szerződések, amikor a munkások szervezetei kötik meg a szerződéseket a munkaadók szervezeteivel. A szerződés összes részleteit a munkarend tartalmazza, amelyet az állam állapít meg. Ezt minden vállalatban feltűnő helyen ki kell tenni, hogy a belépőnek azonnal szemébe tűnjék.

III. Összefoglalás. Az államot mindig az igazságosság és méltányosság elvének kell vezetnie és az erősnek és a gyengének harcában az utóbbit kell támogatnia. Az erre vonatkozó intézkedések alkotják a munkásvédelmet. Ez kiterjed a munkás egészségére, munkaidejére, bérére, munkaalkalmak teremtetésére, egy szóval a munkások szociális viszonyaira.